

การพัฒนาโปรแกรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

A Program Development to Enhance Senior Scouts' Leadership in Schools under the Office of the Basic Education Commission

รัตน์ เกตุจันทร์^{1*} สวนีย์ เสริมสุข² และบุญส่ง กวยเงิน³
Rat Ketchan^{1*}, Savanee Sermsuk², and Boonsong Kluayngern³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของคุณลักษณะภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2) พัฒนาโปรแกรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตภาคเหนือตอนล่าง จำนวน 700 คน ใช้ภูฏอตราส่วน 10 ต่อ 1 (Hair et al., 2010) ซึ่งมีจำนวนพหุภาคี 70 พหุภาคี ได้มาโดยการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) จากโรงเรียนในเขตภาคเหนือตอนล่าง โดยการจับฉลากเขตพื้นที่การศึกษาระยะ 1 โรงเรียน และผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่ม จำนวน 9 ท่าน ที่ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง ในการตรวจสอบความเหมาะสมของโปรแกรม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับองค์ประกอบของคุณลักษณะภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรม SPSS for Windows สำหรับวิเคราะห์สถิติพื้นฐานที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ การหาค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ใช้โปรแกรม LISREL และวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันและใช้การวิเคราะห์เนื้อหา สำหรับวิเคราะห์ความเหมาะสมของโปรแกรม ผลการวิจัยพบว่า

¹ หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
Doctor of Philosophy Program in Research and Development in Education, Faculty of Education,
Pibulsongkram Rajabhat University

² คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
Faculty of Education, Pibulsongkram Rajabhat University

³ วิทยาลัยประชาคมอาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร
ASEAN Community Studies, Naresuan University

* Corresponding Author; email: ratketchan@gmail.com

1. องค์ประกอบของคุณลักษณะภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มี 5 องค์ประกอบ 30 ตัวแปร ได้แก่ 1) องค์ประกอบด้านสังคม ประกอบด้วย 10 ตัวแปร 2) องค์ประกอบด้านความกล้าหาญ ประกอบด้วย 5 ตัวแปร 3) องค์ประกอบด้านยึดมั่นคำปฏิญาณ ประกอบด้วย 6 ตัวแปร 4) องค์ประกอบด้านความสามัคคี ประกอบด้วย 4 ตัวแปร และ 5) องค์ประกอบด้านปฏิภาณไหวพริบ ประกอบด้วย 5 ตัวแปร มีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยมีค่าไค-สแควร์ เท่ากับ 364.81 ที่องศาอิสระ เท่ากับ 323 ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (GFI) เท่ากับ 0.97 ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) เท่ากับ 0.95 และค่ารากของค่าเฉลี่ยกำลังสองของความคลาดเคลื่อนโดย ประมาณ (RMSEA) เท่ากับ 0.01

2. ผลการพัฒนาโปรแกรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย ระบบการมีส่วนร่วม ระบบสนับสนุน และวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ มีความเหมาะสมและสามารถนำไปใช้ได้จริง

คำสำคัญ: การพัฒนาโปรแกรม การวิเคราะห์องค์ประกอบ ภาวะผู้นำลูกเสือ

Abstract

The purposes of this research were 1) to analyze the confirmatory factor analysis of leadership attributes of senior scouts in schools under the Office of the Basic Education Commission (OBEC), 2) to develop a program for enhancing the senior scouts' leadership. As for a research sample, stratified random sampling was conducted to select 700 senior scouts from schools under the OBEC in lower north of Thailand. The ratio of 10: 1 (Hair et al., 2010), which has 70 parameters. The sample schools in each educational area were randomly selected by 1 educational area for 1 school. 9 experts in group discussion were selected by purposive sampling to determine the suitability of the program. The research instrument was a questionnaire. The data from program evaluation forms, program manuals were statistically analyzed including mean and standard deviation by SPSS. Additionally, the LISREL program was used for confirmatory factor analysis.

The findings were as follows:

1. The leadership attributes of senior scouts in schools under the OBEC were composed of 5 components with 30 observed variables, that is, 1) a component of Society with 10 observed variables, 2) a component of Courage with 5 observed variables, 3) a component of Oath with 6 observed variables, 4) a component of Unity with 4 observed variables, and 5) a component of Tact with 5 observed variables. For checking the congruence of model for analyzing components of leadership attributes of senior scouts in the schools, it was in accordance with empirical data at 364.81 of Chi-Square, 323 of Degree of Freedom,

0.97 of Goodness of Fit Index (GFI), 0.95 of Adjusted Goodness of Fit Index (AGFI), and 0.01 of Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA).

2. The result of program development was that the program for enhancing senior scouts' leadership was the participation system, the support system and the development method senior scouts' leadership.

Keywords: Development a program, Confirmatory factor analysis, Scouts' leadership

บทนำ

เด็กและเยาวชนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศในอนาคต หากเด็กในวันนี้ได้รับการอบรมสั่งสอนให้เป็นคนดี มีศีลธรรม จริยธรรม จะทำให้เมื่อเติบโตขึ้นในอนาคต ย่อมเป็นกำลังสำคัญในการสร้างความเจริญให้กับประเทศได้อย่างมั่นคงต่อไป (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2558) ประเทศไทยต้องการคนรุ่นใหม่ที่มีภาวะผู้นำเป็นกำลังสำคัญในการนำทิศทางประเทศให้อยู่รอด ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สังคมและเศรษฐกิจ แต่สิ่งที่น่าเป็นห่วง คือ เด็กไทยรุ่นใหม่จำนวนมากไม่ต้องการเป็นผู้นำ เนื่องจากชินกับการเป็นผู้ตามมากกว่า ซึ่งมีสาเหตุมาจากการเลี้ยงดูแบบประคบประหงมจากรอบครอบครัว ระบบการศึกษาที่สร้างเด็กให้คิดตามมากกว่าคิดสร้างสรรค์และหลักสูตรที่ใช้ในโรงเรียนขาดเนื้อหาที่สอนให้เด็กมีภาวะผู้นำ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2551) วิจารณ์ พานิช เห็นว่าการถ่ายทอดความรู้แบบสอนวิชา ส่งผลให้เด็กมีคุณสมบัติที่น่ากลัวที่สุด คือ ขาดภาวะผู้นำ เด็กจะมีทักษะความเป็นผู้นำได้ก็ต่อเมื่อมีความมั่นใจในตัวเอง มีความคิดเป็นของตัวเอง วิธีการเรียนรู้ของเด็กในยุคใหม่จึงต้องเรียนโดยลงมือทำ ฝึกให้ปฏิบัติจริงและมีการแลกเปลี่ยนกับผู้อื่น จากการเปิดเผยผลสำรวจทักษะของเด็กไทยในศตวรรษที่ 21 ของสำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน (สสค.) พบเด็กไทยมีทักษะการเรียนรู้ที่ดี แต่ขาดทักษะชีวิตและการทำงานเป็นทีม มีทักษะการสื่อสารน้อยที่สุดชี้ให้เห็นสิ่งแวดล้อมในห้องเรียน ครูเน้นสอนวิชา ขาดการฝึกกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น (ภมรศรี แดงชัย, 2556)

วิกฤติเด็กและเยาวชนขาดภาวะผู้นำ กำลังเป็นปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นในสังคมไทย เด็กและเยาวชนจำนวนมากขาดมุมมองความเข้าใจในความหมายที่แท้จริงของการเป็นผู้นำ ขาดวุฒิภาวะและทักษะในการเป็นผู้นำ ไม่กล้าแสดงความคิดเห็นในเรื่องที่ต่างจากคนส่วนใหญ่ ไม่กล้ายืนหยัดในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม ขาดการมีส่วนร่วมในสังคม ดังนั้น ประเทศไทยอาจประสบปัญหาขาดผู้ที่ต้องการเข้ามานำทิศทางประเทศในอนาคต การสร้างผู้นำจึงเป็นเรื่องใหญ่ที่ควรให้ความสำคัญและต้องเริ่มพัฒนาผู้นำตั้งแต่ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2550) ในศตวรรษที่ 21 ทักษะการดำรงชีวิตของคนจะถูกหล่อหลอมตกผลึกเป็นผู้ที่สามารถนำทางชีวิตตนเองได้อย่างมีคุณภาพและเกิดเป็นคุณลักษณะของคนในศตวรรษที่ 21 ใน 3 ด้าน คือ 1) คุณลักษณะด้านการทำงาน ได้แก่ การปรับตัวและความเป็นผู้นำ 2) คุณลักษณะด้านการเรียนรู้ ได้แก่ การขี้นำตนเอง การตรวจสอบการเรียนรู้ของตนเอง และ 3) คุณลักษณะด้านศีลธรรม ได้แก่ ความเคารพผู้อื่น ความซื่อสัตย์สำนึกพลเมือง (สำนักบริหารงานการมัธยมศึกษาตอนปลาย, 2559) ดังนั้น ถ้าผู้เรียนได้รับการพัฒนาฝึกฝนทักษะความเป็นผู้นำตั้งแต่วัยเด็กแล้ว จะส่งผลให้ผู้เรียนสามารถบริหารจัดการงานต่าง ๆ ในฐานะผู้นำได้ โดยใช้อิทธิพลสร้างความสัมพันธ์ หรือแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร (รังสรรค์ ประเสริฐศรี, 2551)

การพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำของเยาวชนที่ได้ผล คือ การพัฒนาลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ซึ่งเป็นเยาวชนที่มีอายุตั้งแต่ 14-18 ปี และกำลังศึกษาอยู่ในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น การฝึกอบรมและกิจกรรมได้เน้นเรื่องระบบหมู่ และการเป็นผู้นำในระบอบประชาธิปไตย ฝึกการใช้ชีวิตกลางแจ้ง การผจญภัยและทักษะวิชาลูกเสือ รวมทั้งการบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น (สุทัศน์ เมาสีกุล, 2556) การพัฒนาโปรแกรมเป็นอีกเทคนิคหนึ่งที่ได้รับการยอมรับในการพัฒนาเยาวชน ปิยะพันธ์ ชัยเสนา (2557) พบว่า การพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำของผู้เรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตัวโปรแกรมและคู่มือการใช้โปรแกรมโดยรวมมีความเหมาะสมและมีความเป็นไปได้อยู่ในระดับมาก และนักเรียนกลุ่มทดลองหลังการใช้โปรแกรมมีภาวะผู้นำสูงกว่าก่อนการใช้โปรแกรม และสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยองค์ประกอบของคุณลักษณะภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ และการพัฒนาโปรแกรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยประยุกต์ใช้ทฤษฎีโปรแกรมของเชน (Chen, 2005) ตามโมเดลการกระทำ โมเดลการแทรกแซง และโมเดลการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะอธิบายถึงขั้นตอนการปฏิบัติงานในโปรแกรมเพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่พึงประสงค์ ดังนั้น การประยุกต์ใช้ทฤษฎีโปรแกรมเพื่อดำเนินการขับเคลื่อนการพัฒนาโปรแกรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ จะทำให้การดำเนินการทุกขั้นตอนในการแก้ปัญหาเด็กและเยาวชนขาดภาวะผู้นำได้รับการแก้ไข โดยเฉพาะลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ จะได้รับการส่งเสริมภาวะผู้นำให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะเป็นประโยชน์กับโรงเรียน กิจกรรมลูกเสือ และประเทศชาติสืบไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของคุณลักษณะภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
2. เพื่อพัฒนาโปรแกรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ขอบเขตการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาองค์ประกอบ และวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

เนื้อหาการวิจัยขั้นตอนนี้มุ่งศึกษาองค์ประกอบของภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย คุณลักษณะด้านสังคม ด้านความกล้าหาญ ด้านการยึดมั่นคำปฏิญาณ ด้านความสามัคคี และด้านปฏิภาณไหวพริบ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 700 คน โดยใช้กฎอัตราส่วนระหว่างกลุ่มตัวอย่างกับจำนวนพารามิเตอร์ 10 ต่อ 1 (Hair et al., 2010) ซึ่งมีจำนวน 70 พารามิเตอร์ กลุ่มตัวอย่างได้จากการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) จากโรงเรียนในเขตภาคเหนือตอนล่าง โดยการจับฉลากเขตพื้นที่การศึกษาละ 1 โรงเรียน

ตัวแปรที่ศึกษา ได้แก่ คุณลักษณะภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ คือ 1) องค์ประกอบด้านสังคม 2) องค์ประกอบด้านความกล้าหาญ 3) องค์ประกอบด้านการยึดมั่นคำปฏิญาณ 4) องค์ประกอบด้านความสามัคคี และ 5) องค์ประกอบด้านปฏิภาณไหวพริบ

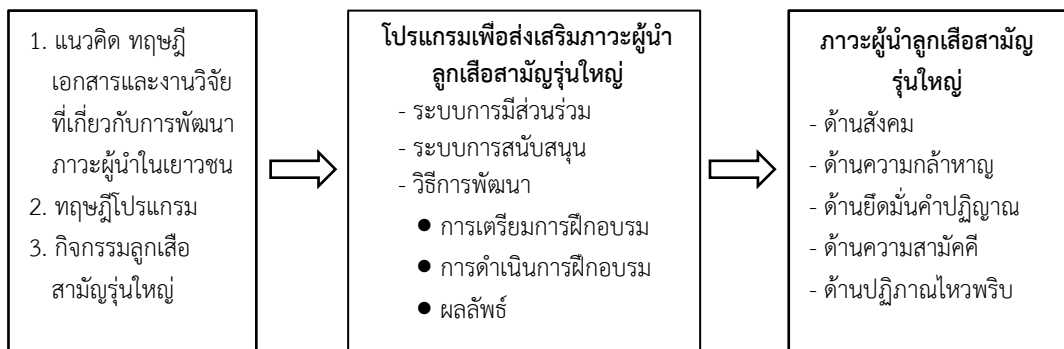
ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาโปรแกรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

เนื้อหา การวิจัยขั้นนี้มุ่งสร้างและตรวจสอบความเหมาะสมของโปรแกรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จากองค์ประกอบภาวะผู้นำที่ผู้วิจัยได้ศึกษา ในขั้นตอนที่ 1

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และประสบการณ์ในการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ จำนวน 9 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

ตัวแปรที่ศึกษา ได้แก่ ความเหมาะสมของโปรแกรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาองค์ประกอบ และวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับองค์ประกอบของภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน แบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ จำนวน 30 ข้อ (30 ตัวแปรสังเกตได้) มีวิธีดำเนินการสร้าง ดังนี้ 1) ผู้วิจัยนำข้อมูลที่รวบรวมได้จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมากำหนดเป็นกรอบในการสร้างข้อคำถามเกี่ยวกับองค์ประกอบของคุณลักษณะภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2) สร้างข้อคำถามเกี่ยวกับองค์ประกอบของภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 3) นำข้อคำถามที่สร้างขึ้นให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อตรวจสอบความครอบคลุมของเนื้อหา ความชัดเจนการใช้ภาษาและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม 4) การหาคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้ 1) การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยการนำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน นำมาคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Indexes of Item - Objective Congruence : IOC) โดยเลือกใช้เฉพาะข้อที่มีค่าดัชนีความสอดคล้องที่ผ่านเกณฑ์คุณภาพ ตั้งแต่ .50 ขึ้นไป (บุญใจ ศรีสถิตย่นรากูร, 2555: 122) พบว่าข้อคำถามที่สร้างขึ้นมีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.80-1.00 และนำแบบสอบถามมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิต่อไป 2) การหาค่าความเที่ยง (Reliability) ใช้ในการหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา (Alpha coefficient : α) ของ Cronbach โดยนำไปทดลองใช้ (Try out) กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะใกล้เคียงกับประชากรที่ต้องการศึกษา ได้แก่ ลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 39 (พิษณุโลก-อุตรดิตถ์) โรงเรียนละ 1 คน รวมจำนวน 30 คน (สุวิมล ติรภานันท์, 2551: 176) ได้ค่าความเที่ยงของแบบสอบถาม เท่ากับ 0.95 5) จัดทำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยทำหนังสือขอความร่วมมือในเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ส่งถึงกลุ่มตัวอย่างในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่เปิดสอนลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ เขตพื้นที่การศึกษาละ 1 โรงเรียน เพื่อเก็บข้อมูลกับลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ จำนวน 700 ฉบับ ดังตาราง 1 ทางไปรษณีย์ พร้อมซองติดแสตมป์ไปรษณีย์รายการในการส่งแบบสอบถามกลับ โดยผู้วิจัยได้ติดตามโทรท้วงถามกับโรงเรียนที่ส่งแบบสอบถามกลับมาช้าและบางโรงเรียนได้ติดตามเก็บข้อมูลด้วยตนเองจนได้แบบสอบถามกลับคืนมาครบ จำนวน 700 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100 แล้วนำแบบสอบถามที่ได้มาวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

ตาราง 1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตภาคเหนือตอนล่าง

จังหวัดภาคเหนือ ตอนล่าง	จำนวนประชากร (คน)					จำนวนกลุ่มตัวอย่าง (คน)				
	สพป.1	สพป.2	สพป.3	สพม.	รวม	สพป.1	สพป.2	สพป.3	สพม.	รวม
กำแพงเพชร	3361	2935	-	15537	21833	14	12	-	67	93
ตาก	2408	7651	-	7668	17727	10	32	-	33	75
นครสวรรค์	2104	3127	2205	17613	25049	9	13	9	75	106
พิจิตร	2252	2250	-	9763	14265	10	9	-	42	61
พิษณุโลก	2715	3535	3713	13495	23458	12	15	16	58	101
เพชรบูรณ์	2958	3063	4508	14580	25109	13	13	19	63	108
สุโขทัย	2089	2180	-	11140	15409	9	9	-	48	66
อุตรดิตถ์	2209	1288	-	8181	11678	9	5	-	35	49
อุทัยธานี	836	1933	-	6750	9519	4	8	-	29	41
รวม	20932	27962	10426	104727	164047	90	116	42	450	700

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการดังนี้ 1) วิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นของตัวแปรสังเกตได้ เป็นการวิเคราะห์สถิติค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าความเบ้ และค่าความโด่ง โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป SPSS for Windows 2) วิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปร ด้วยค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation Coefficient) 3) วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน คุณลักษณะของภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันลำดับขั้นที่สอง (second order confirmatory factor analysis) โดยใช้โปรแกรมลิสเรล และตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลกับข้อมูลเชิงประจักษ์ด้วยค่าสถิติไคสแควร์ (Chisquare statistics) ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (Goodness of Fit Index; GFI) ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้ (Adjusted Goodness of Fit Index; AGFI)

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างและตรวจสอบความเหมาะสมของโปรแกรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ร่างโปรแกรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย กำหนดการฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ และคู่มือการใช้โปรแกรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ มีวิธีดำเนินการสร้าง ดังนี้ 1) ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากองค์ประกอบของภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ที่ได้จากการศึกษาในขั้นตอนที่ 1 เป็นกรอบแนวคิดในการสร้างโปรแกรม 2) ศึกษาแนวคิดการพัฒนาทฤษฎีโปรแกรมของเชน (Chen, 2005) มากำหนดเป็นร่างโปรแกรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ 3) กำหนดเนื้อหาในโปรแกรมการ

ฝึกอบรม ให้สอดคล้องกับพฤติกรรมขององค์ประกอบภาวะผู้นำของลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ 4) จัดทำคู่มือการใช้โปรแกรม ประกอบด้วย กำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหา สื่อการเรียนรู้ กิจกรรม และการประเมินผลของเนื้อหาในโปรแกรมการฝึกอบรม 5) จัดทำร่างกำหนดการฝึกอบรมที่สอดคล้องกับข้อ 4 6) นำร่างโปรแกรมที่สร้างขึ้นเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อตรวจสอบเบื้องต้น 7) ปรับปรุงแก้ไขร่างโปรแกรมตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อจัดทำเป็นร่างสำหรับการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิต่อไป

2. การตรวจสอบความเหมาะสมของโปรแกรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 คน มีวิธีดำเนินการ ดังนี้ 1) ผู้วิจัยกำหนดประเด็นในการสนทนากลุ่มจากร่างโปรแกรมที่ได้จัดทำขึ้น 2) จัดทำแบบตรวจสอบความเหมาะสมของโปรแกรมจากประเด็นการสนทนากลุ่มที่ได้กำหนดไว้ 3) นำเสนอประเด็นการสนทนากลุ่มและแบบตรวจสอบความเหมาะสมของโปรแกรมต่ออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อตรวจสอบเบื้องต้น 4) ปรับปรุงแก้ไขประเด็นการสนทนากลุ่มและแบบตรวจสอบความเหมาะสมของโปรแกรมเพื่อใช้ในการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการดังนี้ 1) ผู้วิจัยประสานผู้ทรงคุณวุฒิในวันสนทนากลุ่ม แล้วทำหนังสือขอความร่วมมือในการวิจัยจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงครามส่งถึงผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่ม 2) ดำเนินการสนทนากลุ่มตามวันที่นัดหมาย 3) นำผลการสนทนากลุ่มที่ได้มาวิเคราะห์ข้อมูลและปรับแก้ตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ และขอความคิดเห็นจากอาจารย์ที่ปรึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบตรวจสอบความเหมาะสมของร่างโปรแกรม ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และผลสรุปการสนทนากลุ่มที่มีต่อความเหมาะสมของร่างโปรแกรมจากผู้ทรงคุณวุฒิ

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาองค์ประกอบคุณลักษณะของภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า คุณลักษณะของภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ 30 ตัวแปร คือ 1) ด้านสังคม (Sociability Factor) ประกอบด้วย 10 ตัวแปร 2) ด้านความกล้าหาญ (Courage Factor) ประกอบด้วย 5 ตัวแปร 3) ด้านยึดมั่นคำปฏิญาณ (Oath Factor) ประกอบด้วย 6 ตัวแปร 4) ด้านความสามัคคี (Unity Factor) ประกอบด้วย 4 ตัวแปร และ 5) ด้านปฏิภาณไหวพริบ (Tact Factor) ประกอบด้วย 5 ตัวแปร เมื่อพิจารณาจากการวิเคราะห์ข้อมูล ปรากฏผลดังนี้

ผลการวิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐานของตัวแปรขององค์ประกอบคุณลักษณะภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังตาราง 2

ตาราง 2 ผลการวิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐานของตัวแปรขององค์ประกอบคุณลักษณะภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่
ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (n = 700)

ตัวแปร	\bar{x}	S.D.	CV	Skewness	Kurtosis
องค์ประกอบด้านสังคม (Sociability Factor)	4.12	0.50	0.12	-0.73	0.59
องค์ประกอบด้านความกล้าหาญ (Courage Factor)	4.00	0.58	0.15	-0.76	1.06
องค์ประกอบด้านยึดมั่นคำปฏิญาณ (Oath Factor)	4.22	0.67	0.16	3.12	49.44
องค์ประกอบด้านความสามัคคี (Unity Factor)	4.11	0.60	0.15	-0.70	0.64
องค์ประกอบด้านปฏิภาณไหวพริบ (Tact Factor)	4.01	0.59	0.15	-0.50	0.14
เฉลี่ยรวม	4.09	0.49	0.12	-0.56	1.00

จากตาราง 2 ผลการวิเคราะห์สถิติพื้นฐานตัวแปรขององค์ประกอบคุณลักษณะภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.09$, S.D. = 0.49) เมื่อพิจารณารายองค์ประกอบ พบว่า องค์ประกอบที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านยึดมั่นคำปฏิญาณ (Oath Factor) อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.22$, S.D. = 0.67) รองลงมา ได้แก่ ด้านสังคม (Sociability Factor) อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.12$, S.D. = 0.50) ส่วนองค์ประกอบที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ด้านความกล้าหาญ (Courage Factor) อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.00$, S.D. = 0.58) เมื่อพิจารณาค่าความเบ้ขององค์ประกอบ พบว่า ค่าความเบ้ทุกองค์ประกอบส่วนใหญ่มีค่าเป็นลบ แสดงว่า ลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ส่วนใหญ่มีระดับความคิดเห็นสูงกว่าค่ามัธยเลขคณิต หรือสูงกว่าค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง และเมื่อพิจารณาค่าความโด่งขององค์ประกอบ พบว่า ค่าความโด่งทุกองค์ประกอบมีค่าเป็นบวก แสดงว่า รูปร่างการแจกแจงขององค์ประกอบมีลักษณะเป็นโค้งสูงกว่าปกติ 2) ผลการวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ภายในระหว่างกันของตัวแปรคุณลักษณะภาวะผู้นำของลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ภายในระหว่างกันของตัวแปร มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เมื่อพิจารณาค่า Bartlett's Test of Sphericity ซึ่งเป็นการทดสอบค่าไค-สแควร์ของเมตริกซ์สหสัมพันธ์ พบว่า ค่า Bartlett's Test of Sphericity มีค่าเท่ากับ 8238.37 ค่า Significance เท่ากับ .00 แสดงว่า เมตริกซ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรแตกต่างจากเมตริกซ์เอกลักษณ์ (Identity Metric) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ถือว่าข้อมูลชุดดังกล่าวมีความเหมาะสมที่จะนำไปวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิเคราะห์ค่าดัชนีไกเซอร์ เมเยอร์โอลคิน (Kaiser-Meyer-Olkin Measures of Sampling Adequacy) เป็นการตรวจสอบความเหมาะสมของกลุ่มตัวอย่าง ควรมีค่า KMO มากกว่า .50 จากผลการวิเคราะห์ พบว่า ค่า KMO เท่ากับ .95 แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างมีความเหมาะสมในการนำมาวิเคราะห์องค์ประกอบ 3) ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันคุณลักษณะของภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 5 องค์ประกอบ 30 ตัวแปร ผลการตรวจสอบความสอดคล้องกลมกลืนของโมเดลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันขั้นที่สอง พบว่า ค่าไค-สแควร์ (χ^2) (เท่ากับ 364.81 ที่องศาอิสระ เท่ากับ 323 ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (GFI)

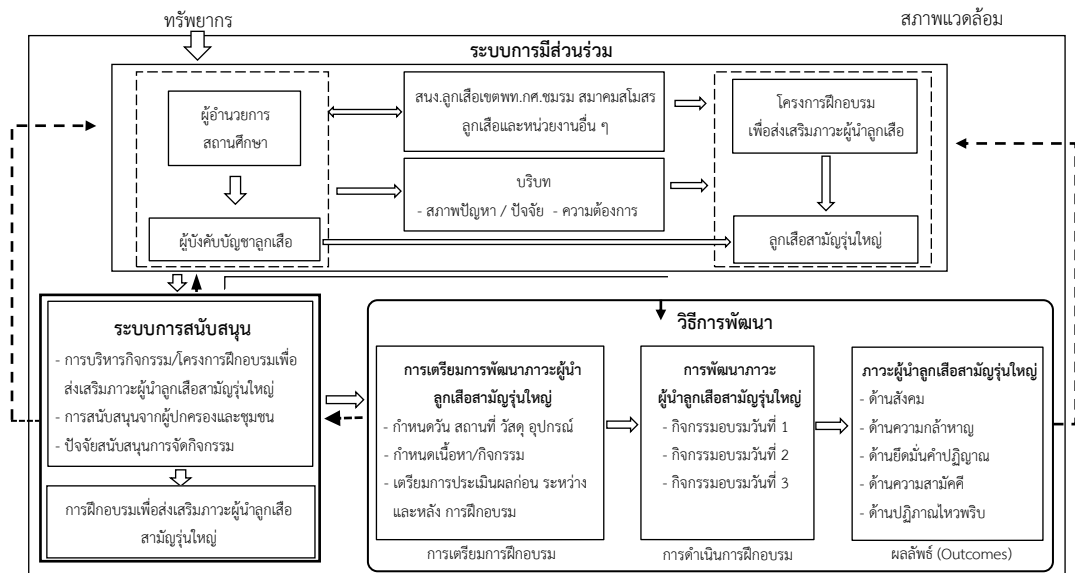
เท่ากับ 0.97 ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) เท่ากับ 0.95 และค่ารากของค่าเฉลี่ยกำลังสองของความคลาดเคลื่อนโดยประมาณ (RMSEA) เท่ากับ 0.014 แสดงว่า โมเดลการวิจัยมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ เมื่อพิจารณาค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor Loading) พบว่า มีค่าเป็นบวกทั้งหมด โดยมีขนาดตั้งแต่ 0.28–0.61 และมีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทุกค่า เมื่อพิจารณาค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor Loading) เป็นรายองค์ประกอบ มีดังนี้

ตาราง 3 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันยืนยันคุณลักษณะของภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (n = 700)

องค์ประกอบตัวแปร	b(SE)	β	t	R ²	สปส. คะแนนองค์ประกอบ
การวิเคราะห์องค์ประกอบอันดับที่หนึ่ง					
ด้านสังคม (Sociability Factor)					
S1	0.28(-)	0.45	-	0.20	0.15
S2	0.35(0.03)	0.54	10.10	0.29	0.08
S3	0.45(0.05)	0.61	10.07	0.37	0.22
S4	0.48(0.05)	0.62	10.26	0.38	0.14
S5	0.47(0.05)	0.57	9.27	0.32	0.12
S6	0.35(0.04)	0.46	8.73	0.21	0.02
S7	0.43(0.05)	0.54	9.64	0.30	0.07
S8	0.49(0.05)	0.61	10.13	0.37	0.14
S9	0.40(0.04)	0.57	9.89	0.33	0.15
S10	0.52(0.05)	0.64	9.97	0.41	0.21
ด้านความกล้าหาญ (Courage Factor)					
C11	0.49(-)	0.57	-	0.33	0.15
C12	0.52(0.04)	0.63	12.74	0.40	0.21
C13	0.54(0.04)	0.69	13.57	0.47	0.21
C14	0.51(0.04)	0.63	12.32	0.40	0.19
C15	0.56(0.04)	0.62	12.58	0.39	0.18
ด้านการยึดมั่นคำปฏิญาณ (Oath Factor)					
O16	0.51(-)	0.61	-	0.38	0.14
O17	0.54(03)	0.69	15.87	0.47	0.18
O18	0.45(0.04)	0.61	12.82	0.37	0.17
O19	0.52(0.04)	0.64	13.48	0.40	0.10
O20	0.53(0.04)	0.66	13.75	0.43	0.13
O21	0.59(0.04)	0.71	13.87	0.50	0.27

องค์ประกอบตัวแปร	b(SE)	β	t	R ²	สปส. คะแนน องค์ประกอบ
ด้านความสามัคคี (Unity Factor)					
U22	0.50(-)	0.72	-	0.52	0.36
U23	0.49(0.03)	0.64	14.80	0.41	0.20
U24	0.50(0.03)	0.70	15.58	0.49	0.27
U25	0.54(0.03)	0.73	15.46	0.53	0.38
ด้านปฏิภาณไหวพริบ (Tact Factor)					
T26	0.52(-)	0.72	-	0.51	0.37
T27	0.41(0.03)	0.59	13.90	0.35	0.14
T28	0.42(0.03)	0.60	14.07	0.36	0.14
T29	0.43(0.03)	0.61	13.83	0.38	0.07
T30	0.61(0.04)	0.78	16.19	0.60	0.44
การวิเคราะห์องค์ประกอบอันดับที่สอง					
ด้านสังคม	0.93(0.08)	0.89	11.23	0.79	-
ด้านความกล้าหาญ	0.89(0.06)	0.91	14.72	0.83	-
ด้านยึดมั่นคำปฏิญาณ	0.89(0.06)	0.92	15.84	0.84	-
ด้านความสามัคคี	0.99(0.05)	0.91	18.81	0.82	-
ด้านปฏิภาณไหวพริบ	0.94(0.05)	0.87	17.93	0.76	-
Chi-square = 364.81, df = 323, p-value = 0.054, GFI = 0.97, AGFI = 0.95, RMSEA = 0.014					

2. ผลการสร้างและตรวจสอบความเหมาะสมของร่างโปรแกรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยการประยุกต์ใช้ทฤษฎีโปรแกรมของเชน (Chen, 2005) ได้รูปแบบการพัฒนาโปรแกรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ดังภาพ 2

ภาพ 2 การพัฒนาโปรแกรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่

จากภาพ 2 โปรแกรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ 1) ระบบการมีส่วนร่วม หรือโมเดลการกระทำ (Action Model) เป็นการดำเนินการโดยผู้ดำเนินการสถานศึกษาที่เปิดสอนลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ร่วมกับผู้บังคับบัญชาลูกเสือพิจารณาความต้องการจำเป็นและสภาพปัจจัยตามบริบทของสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ โดยได้รับความร่วมมือจากองค์กรภาคีเครือข่าย สมาคมสโมสรลูกเสือ สำนักงานลูกเสือเขตพื้นที่การศึกษาหรือหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมให้การสนับสนุน ในการวางแผนจัดทำโครงการเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ โดยมีลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่เป็นเป้าหมายในการพัฒนา

2) ระบบการสนับสนุน หรือโมเดลแทรกแซง (Intervention Model) เป็นการดำเนินการบริหารกิจกรรมต่อจากส่วนที่ 1 (Implementation) โดยได้รับการสนับสนุนจากผู้ปกครองยินยอมให้ลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่เข้ารับการพัฒนภาวะผู้นำและชุมชนให้การช่วยเหลือปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ในการขับเคลื่อนโครงการฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ และ 3) วิธีการพัฒนา หรือโมเดลการเปลี่ยนแปลง (Change Model) โดยใช้กิจกรรมเป็นตัวกระทำเพื่อให้เกิดการพัฒนาในตัวลูกเสือตามคุณลักษณะภาวะผู้นำ ตั้งแต่ขั้นการเตรียมความพร้อมในการฝึกอบรม หรือตัวแทรกแซง (Intervention) ขบวนการฝึกอบรม หรือตัวกระทำ (Determinants) และผลลัพธ์ (Outcomes) ที่ได้จากการฝึกอบรม ได้แก่ คุณลักษณะภาวะผู้นำของลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ทั้ง 5 องค์ประกอบ คือ ด้านสังคม ด้านความกล้าหาญ ด้านยึดมั่นคำปฏิญาณ ด้านความสามัคคี และด้านปฎิภาณไหวพริบ จากการดำเนินการตามโปรแกรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้น มีกำหนดการฝึกอบรมเป็นเวลา 3 วัน 2 คืน ใช้วิธีการฝึกอบรมแบบอยู่ค่ายพักแรม (Camping) พบว่า โปรแกรมมีความสอดคล้องกับองค์ประกอบของภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน

และคู่มือการใช้โปรแกรมเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ได้แก่ เนื้อหาวิชา จำนวน 15 กิจกรรม ประกอบด้วย 1) การปฐมนิเทศ 2) วินัยสร้างผู้นำ (การประชุมกองครั้งที่ 1) 3) เกมฉายแววผู้นำ 4) การพูดเพื่อการสื่อสาร 5) การชุมนุมรอบกองไฟ (ภาคทฤษฎี) 6) การเลี้ยงภัยยามค่ำคืน 7) เทียนอุดมการณ์ 8) ยึดมั่นคำปฏิญาณและกฎของลูกเสือ 9) โครงการจิตอาสา 10) การปฐมพยาบาลเบื้องต้น 11) เกมผู้นำ 12) บุกเบิกสร้างเสาธงลอย (การประชุมกองครั้งที่ 2) 13) การชุมนุมรอบกองไฟ (ภาคปฏิบัติ) 14) บำเพ็ญประโยชน์ (การประชุมกองครั้งที่ 3) และ 15) การโต้วาที “เป็นผู้นำดีกว่าเป็นผู้ตาม” รวมเวลาเนื้อหากิจกรรม 20 ชั่วโมง ภายในคู่มือการจัดกิจกรรม ประกอบด้วย จุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหา สื่อการเรียนรู้ กิจกรรม และการประเมินผล ซึ่งผู้วิจัยได้นำร่างโปรแกรมดังกล่าว นำเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของร่างโปรแกรม ผลการตรวจสอบความเหมาะสม พบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิจากการสนทนากลุ่มมีความเห็นว่า ร่างโปรแกรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำของลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ มีความเหมาะสมตามโครงสร้างโปรแกรมทั้ง 3 ส่วน ได้แก่ ระบบการมีส่วนร่วม ระบบการสนับสนุน และวิธีการพัฒนา นอกจากนี้ ด้านเนื้อหา คู่มือและแนวทางการจัดกิจกรรมสามารถนำไปใช้ได้จริง

สรุปและอภิปรายผล

จากผลการวิจัย มีประเด็นสำคัญที่นำมาสรุปและอภิปรายผล ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า มีทั้งหมด 5 องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบด้านสังคม องค์ประกอบด้านความกล้าหาญ องค์ประกอบด้านยึดมั่นคำปฏิญาณ องค์ประกอบด้านความสามัคคี และองค์ประกอบด้านปฏิภาณไหวพริบ ซึ่งประกอบด้วย 30 ตัวแปร เป็นไปตามกรอบแนวคิดการวิจัยที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ ทั้งนี้เนื่องจากผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาภาวะผู้นำในลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ และมีการเก็บข้อมูลที่มีขนาดใหญ่จากกลุ่มตัวอย่างที่สามารถอ้างอิงไปยังประชากร ทำให้โมเดลการวิจัยมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ เมื่อแยกตามองค์ประกอบภาวะผู้นำของลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ทั้ง 5 องค์ประกอบ พบว่า 1) องค์ประกอบด้านสังคม มี 10 ตัวแปร ตัวแปรที่มีน้ำหนักองค์ประกอบมากที่สุด ได้แก่ มีความเต็มใจและเป็นผู้นำในการบำเพ็ญประโยชน์ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก กิจกรรมลูกเสือได้สนับสนุนให้ลูกเสือได้รู้จักการบริการ ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจ มีความเสียสละและช่วยเหลือผู้อื่นอย่างไม่หวังสิ่งใดตอบแทน ซึ่งสอดคล้องกับ จิมมี ทองพิมพ์ (2552) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างลักษณะผู้นำที่ดีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น พบว่า ผู้นำที่ต้องการในอนาคตควรมีคุณลักษณะด้านความเสียสละ การมุ่งประโยชน์เพื่อส่วนรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ 2) องค์ประกอบด้านความกล้าหาญ มี 5 ตัวแปร ตัวแปรที่มีน้ำหนักองค์ประกอบมากที่สุด ได้แก่ กล้าแสดงความคิดเห็น และกล้าทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์และสร้างสรรค์ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก กิจกรรมที่ลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ได้ฝึกปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่อง จะช่วยส่งเสริมให้ลูกเสือมีความกล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออก ผ่านกิจกรรมทางลูกเสือ เช่น การผจญภัย การทำงานเป็นระบบหมู่ กิจกรรมชุมนุมรอบกองไฟ การร้องเพลงและการเล่นเกม ซึ่งสอดคล้องกับ

ไพศาล จันทรภักดี (2548) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาภาวะผู้นำเยาวชนระดับมัธยมศึกษา ตอนปลาย โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า ภาวะผู้นำของเยาวชนที่พึงประสงค์ ได้แก่ การมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และมีความเชื่อมั่นในตนเอง 3) องค์ประกอบ ด้านยึดมั่นคำปฏิญาณ มี 6 ตัวแปร ตัวแปรที่มีน้ำหนักองค์ประกอบมากที่สุด ได้แก่ เป็นคนตรงต่อเวลา ปฏิบัติตนตามกฎระเบียบของกองลูกเสือ โรงเรียน และสังคม ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก การพัฒนาลูกเสือในระดับต่าง ๆ จะมุ่งเน้นการพัฒนาลูกเสือให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของคณะลูกเสือแห่งชาติ ผ่านการลงมือปฏิบัติกิจกรรม กิจกรรมที่สำคัญคือ กฎและคำปฏิญาณของลูกเสือ ซึ่งถือเป็นสิ่งที่ต้องปลูกฝังให้ลูกเสือได้เรียนรู้ และปฏิบัติตนให้เป็นไปตามกฎและคำปฏิญาณที่ได้ให้คำสัญญาไว้ การปฏิบัติตนให้มีพฤติกรรมตามกฎและคำปฏิญาณ ยังจะช่วยส่งเสริมให้ลูกเสือรู้จักหน้าที่ มีความตรงต่อเวลา รู้จักปฏิบัติตนให้เป็นไปตามระเบียบของหน่วยงานต่าง ๆ ด้วย ซึ่งสอดคล้องกับ จิมมี่ ทองพิมพ์ (2552) ที่ได้ศึกษา วิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างลักษณะผู้นำที่ดีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น พบว่า ผู้นำที่ต้องการในอนาคตควรมีคุณลักษณะ ได้แก่ ความซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบ มีความอดทน มีคุณธรรมจริยธรรมสูง และมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ 4) องค์ประกอบด้านความสามัคคี มี 4 ตัวแปร ตัวแปรที่มีน้ำหนักองค์ประกอบมากที่สุด ได้แก่ เป็นคนอะลุ่มอล่วย ถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน โดยไม่เอาแต่ใจตนเอง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก การทำงานร่วมกันของลูกเสือ ผู้ที่เป็นผู้นำจำเป็นต้องมีบุคลิกในการประนีประนอม อะลุ่มอล่วย ไม่เอาแต่ใจตนเอง เพื่อจะช่วยนำพาการทำงานในระบบหมู่ให้ประสบความสำเร็จ รวมถึงการรู้จักเสียสละเพื่อประโยชน์ร่วมกันของผู้อื่นด้วย ซึ่งสอดคล้องกับ ยุทธนา อุทโย (2557) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตสาธารณะของคณะกรรมการสภานักเรียนระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า องค์ประกอบหลักของการสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตสาธารณะ คือ มีการปฏิบัติตนเชิงจิตสาธารณะ ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ การหลีกเลี่ยงการปฏิบัติที่จะเกิดความเสียหายต่อส่วนรวม การละเมิดสิทธิของผู้อื่น การเอาใจใส่ดูแลสาธารณะประโยชน์ เสียสละตนเองเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และการเคารพ แบ่งปัน เปิดโอกาสในการใช้ของส่วนรวม และเคารพถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ วันวิสาข์ กันทาทอง (2558) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำเยาวชนขององค์กรคนรุ่นใหม่เพื่อสันติภาพ พบว่า มี 4 องค์ประกอบ ได้แก่ บุคลิกภาพ ความรู้ความสามารถ ทักษะทางสังคม และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และ 5) องค์ประกอบด้านปฏิภาณไหวพริบ มี 5 ตัวแปร ตัวแปรที่มีน้ำหนักองค์ประกอบมากที่สุด ได้แก่ สามารถสร้างผลงานเป็นที่ยอมรับของหมู่คณะ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก การปฏิบัติกิจกรรมของลูกเสือมุ่งเน้นการทำงานที่เป็นระบบหมู่ ให้เกิดความสำเร็จ และยอมรับผลงานซึ่งกันและกันของสมาชิกในหมู่ ซึ่งสอดคล้องกับ สุเวช กลับลศรี (2556) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนากิจกรรมลูกเสือเพื่อสร้างภาวะผู้นำของเยาวชนไทย พบว่า เยาวชนไทยควรได้รับการพัฒนาภาวะผู้นำ 10 ประการ ได้แก่ การรู้จักคิดในการแก้ปัญหาอย่างมีระบบ การตัดสินใจในการแก้ปัญหา การสร้างความคิดรวบยอด การทำงานเป็นทีม ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การมีระเบียบวินัย ความสุภาพอ่อนน้อม ความอดทน การจงใจ และสัจปุริสธรรม 7 จะเห็นได้ว่า หากลูกเสือมีพฤติกรรมภาวะผู้นำดังกล่าว จะช่วยให้สามารถสร้างผลงานจนเป็นที่ยอมรับของหมู่คณะ และคนทั่วไปได้

2. ผลการตรวจสอบความเหมาะสมของร่างโปรแกรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ กับ ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 ท่าน ด้วยการสนทนากลุ่ม พบว่า ร่างโปรแกรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ที่จัดทำขึ้น ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ ระบบการมีส่วนร่วม หรือโมเดลการกระทำ (Action Model) ระบบการสนับสนุน หรือโมเดลการแทรกแซง (Intervention Model) และวิธีการพัฒนา หรือโมเดลการเปลี่ยนแปลง (Change Model) โดยมีวิธีดำเนินการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอีก 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การเตรียมการฝึกอบรม หรือตัวแทรกแซง (Intervention) เพื่อให้มีความพร้อมในทุกด้านในการดำเนินการ 2) การดำเนินการฝึกอบรม หรือตัวกระทำ (Determinants) เป็นการนำกิจกรรม 15 กิจกรรม มาดำเนินการฝึกอบรมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และ 3) ผลลัพธ์ของการพัฒนา (Outcomes) เป็นความสำเร็จของการดำเนินการ อย่างเป็นระบบตามกำหนดการฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ และคู่มือการจัดการกิจกรรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ มีความเหมาะสม สามารถนำไปใช้พัฒนาส่งเสริมภาวะผู้นำของลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ได้ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก โปรแกรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของภาวะผู้นำที่ลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ต้องการให้เกิดขึ้น และสัมภาษณ์ผู้บังคับบัญชาลูกเสือที่มีผลงานเชิงประจักษ์ในการจัดกิจกรรมลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่เกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ แล้วได้ผสมผสานแนวคิดการพัฒนาภาวะผู้นำด้วยทฤษฎีโปรแกรมตามแนวคิดของเชน (Chen, 2005) ที่ได้กล่าวว่า การพัฒนาโปรแกรม ประกอบด้วย โมเดลการกระทำ (Action Model) หรือทฤษฎีการกระทำ (Theory of action) จะอธิบายวิธีการใช้โปรแกรม หรือตัวแทรกแซงอื่น ๆ เพื่อกระตุ้นทฤษฎีเหล่านี้ ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง แสดงถึงแผนการจัดระบบบุคลากร การตั้งค่า และการสนับสนุนองค์กรอย่างเป็นระบบ เพื่อเข้าถึงประชากรเป้าหมาย และให้บริการด้านตัวแทรกแซง (Intervention) และ โมเดลการเปลี่ยนแปลง (Change model) หรือทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องเกี่ยวกับกระบวนการ หรือแรงผลักดันที่เกิดจากกลุ่มบุคคล หรือชุมชน ที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งแนวคิดดังกล่าวจะช่วยส่งเสริมภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่โดยการกระทำของผู้ใหญ่เข้ามามีส่วนร่วมส่งเสริมสนับสนุน ตามเป้าหมายของโครงการให้ประสบความสำเร็จ โดยมีลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่เป็นเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาให้มีภาวะผู้นำและเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในอนาคต ด้วยกิจกรรมการพัฒนาที่หลากหลาย ซึ่งสอดคล้องกับ โสมฉาย บุญญานันต์ (2549) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาทฤษฎีโปรแกรมการปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม: การวิจัยพหุเทศะกรณีเพื่อการออกแบบและประเมินโครงการ ผลการวิจัยพบว่า โปรแกรมปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมที่ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนต้องมี 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) การร่วมมือรวมพลังของภาคี 3 ฝ่าย ได้แก่ บ้าน โรงเรียน และศาสนา 2) รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีความหลากหลาย มีการบูรณาการเนื้อหาวิชา และส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักการคิดวิเคราะห์แก้ปัญหาด้วยตนเอง 3) การปลูกฝังเรื่องภูมิปัญญาอาชีพในท้องถิ่นที่เป็นการอยู่อาศัยอย่างพึ่งพิงกับธรรมชาติ และ 4) การปลูกฝังให้นักเรียนรู้วิธีอนุรักษ์พลังงานควบคู่ไปกับมีจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. ผลการวิจัยพบว่า องค์กรประกอบภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ และ 30 ตัวแปร ซึ่งองค์ประกอบดังกล่าวเป็นองค์ประกอบที่สำคัญและสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ แสดงให้เห็นว่า องค์ประกอบทั้ง 5 จะช่วยส่งเสริมให้ลูกเสือเกิดภาวะผู้นำ ดังนั้น ผู้บังคับบัญชาลูกเสือควรให้ความสำคัญ และคำนึงถึงการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำอย่างต่อเนื่อง และมีการพัฒนาภาวะผู้นำให้สูงขึ้นต่อไป

2. ผลการวิจัยพบว่า องค์กรประกอบภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ องค์กรประกอบด้านยึดมั่นคำปฏิญาณ ดังนั้น โรงเรียนควรจัดกิจกรรมทางลูกเสือ เพื่อช่วยส่งเสริมให้ลูกเสือได้แสดงออกถึงการยึดมั่นและปฏิบัติตามกฎและคำปฏิญาณของลูกเสืออย่างเป็นรูปธรรม จนสามารถเป็นตัวอย่างแก่กองลูกเสือโรงเรียนต่าง ๆ ได้

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิเคราะห์องค์ประกอบของภาวะผู้นำของลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ จากโรงเรียนในสังกัดอื่น ๆ เช่น สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

2. ควรมีการทดลองใช้โปรแกรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2550). *ยุควิกฤตเด็กและเยาวชน...ขาดภาวะผู้นำ*. สืบค้น 17 ตุลาคม 2560, จาก <http://www.kriengsak.com/node/49>.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2551). *สร้างภาวะผู้นำในเด็กและเยาวชนไทย*. สืบค้น 16 สิงหาคม 2560, จาก <http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=2567&Key=hotnews>.
- จิมมี่ ทองพิมพ์. (2552). *การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างลักษณะผู้นำที่ดีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์). มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล, นครราชสีมา.
- บุญใจ ศรีสถิตยน์รากร. (2555). *การพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย: คุณสมบัตินักการวัดเชิงจิตวิทยา*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปิยะพันธ์ ชัยเสนา. (2557). *การพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน*. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 37(1), 92-99.
- ไพศาล จันทร์ภักดี. (2548). *การพัฒนาภาวะผู้นำเยาวชน ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ โดยใช้กระบวนการหลักสูตร* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์). มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก.
- อมรศรี แดงชัย. (2556). *สสค. เปิดผลสำรวจทักษะของเด็กไทยในศตวรรษที่ 21*. สืบค้น 16 ตุลาคม 2560, จาก <http://www.qlf.or.th/Home/Contents/570>.

- ยุทธนา อุทโธ. (2557). *รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสาธารณะของคณะกรรมการสถานักเรียน ระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ* (วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฎบัณฑิต). มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, สกลนคร.
- รังสรรค์ ประเสริฐศรี. (2551). *ภาวะผู้นำ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดยูเคชั่น.
- วันวิสาข์ กันทาทอง. (2558). *ภาวะผู้นำเยาวชนขององค์กรคนรุ่นใหม่เพื่อสันติภาพ. วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา*, 7(1), 115–124.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2558). *วิเคราะห์เด็กและเยาวชน*. กรุงเทพฯ: บางกอกบล็อก.
- สำนักบริหารงานการมัธยมศึกษาตอนปลาย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2559). *แนวทางการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 : 21st Century Skills*. สืบค้น 19 ตุลาคม 2560, จาก https://webs.rmutl.ac.th/assets/upload/files/2016/09/20160908101755_51855.pdf.
- สุทัศน์ เมาสีกุล. (2556). *การลูกเสือโลก* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สกสค. ลาดพร้าว.
- สุวิมล ติรกาพันธ์. (2551). *การสร้างเครื่องมือวัดตัวแปรในการวิจัยทางสังคมศาสตร์: แนวทางสู่การปฏิบัติ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุเวศ กลับศรี. (2556). *การพัฒนากิจกรรมลูกเสือเพื่อสร้างภาวะผู้นำของเยาวชนไทย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฎบัณฑิต). มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล, กรุงเทพฯ.
- โสมฉาย บุญญานันต์. (2549). *การพัฒนาทฤษฎีโปรแกรมการปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม: การวิจัยพหุเทศกรณีเพื่อการออกแบบและประเมินโครงการ* (วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฎบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- Chen, H. T. (2005). *Practical program evaluation: Assessing and improving planning, implementation, and effectiveness*. Thousand Oaks, Calif: SAGE Publications.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2010). *Multivariate data analysis* (7th ed.). New Jersey: Prentice-Hall.